

B.FR

Moliyaviy hisob va hisobot asoslari

2025 yilda imtihonga tayyorgarlik
uchun o'quv-uslubiy qo'llanma

Mundarija

I. Umumiy qoidalar	3
II. Dasturning maqsadi va uning asosiy bo'limlari	6
III. Imtihon formati	7
IV. Batafsil o'quv rejasi va o'qish maqsadlari	8

I. Umumiy qoidalar

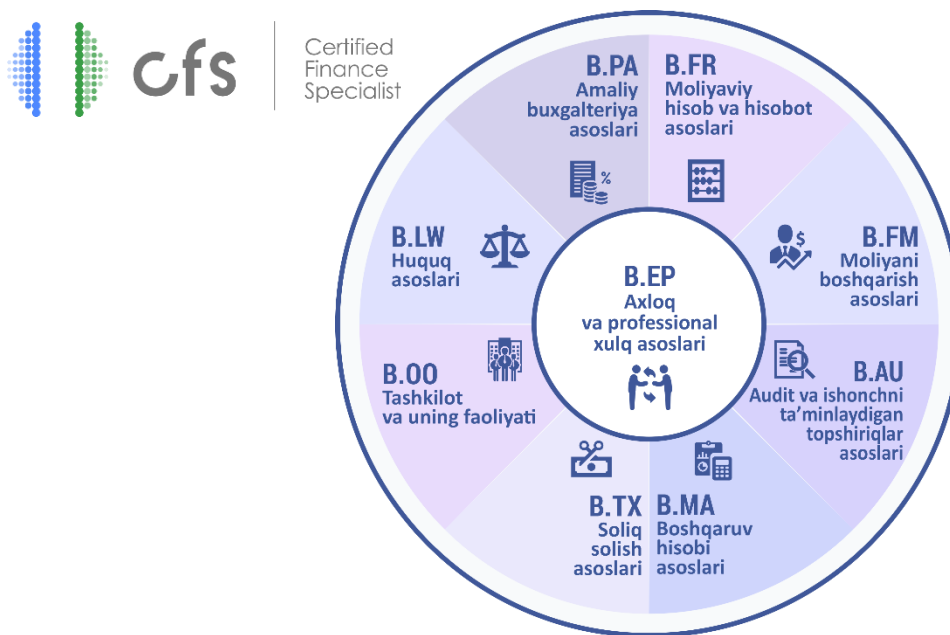
O'zbekiston sertifikatlangan moliya mutaxassislari uyushmasi («ACFP») CFS - Certified Finance Specialist bazaviy malakasi doirasida B.FR Moliyaviy hisob va hisobot asoslari imtihoniga tayyorgarlik dasturini ishlab chiqdi.

CFS malakasi tuzilishi

CFS bazaviy malakasini olish uchun nomzod B.FR Moliyaviy hisob va hisobot asoslaridan tashqari, quyidagi imtihonlarni topshirishi lozim:

- B.FM Moliyani boshqarish asoslari
- B.AU Audit va ishonchni ta'minlaydigan topshiriqlar asoslari
- B.MA Boshqaruv hisobi asoslari
- B.TX Soliq solish asoslari
- B.OO Tashkilot va uning faoliyati
- B.LW Huquq asoslari
- B.PA Amaliy buxgalteriya asoslari

Shuningdek, «Axloq va professional xulq asoslari» (B.EP) kursidan o'tish zarur.

ACFP malaka darajalari tizimi

ACFP malakalari to'rtta izchil daraja bo'yicha turkumlangan:

- A darajasi (boshlang'ich)
- B darajasi (bazaviy)
- C darajasi (professional)
- D darajasi (ilg'or)

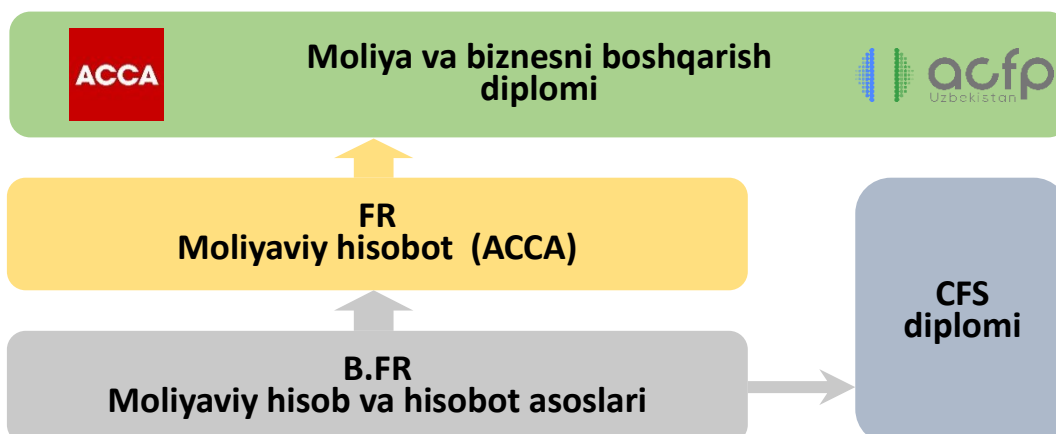

O'qishni bilim va ko'nikmalaringizga muvofiq keladigan darajadan boshlash tavsiya etiladi. A darajasidan boshlash majburiy talab emas. Mos keladigan darajani tanlash o'z joriy malakasi va professional tajribasini mustaqil o'zi baholashga asoslanishi kerak.

B.FR imtihonining ACFP tizimidagi o'rnini

B.FR imtihoni moliyaviy hisob va hisobotni bosqichma-bosqich o'rganishning bazaviy (ikkinchi) pog'onasi hisoblanadi va u quyidagicha topshirilishi mumkin:

- CFS malakasi (V darajasi) doirasida mustaqil imtihon sifatida;
- moliyaviy hisobotning murakkabroq darajalariga (FR Moliyaviy hisobot (ACCA, F7) va D.FR Strategik moliyaviy hisobot) o'tishdan oldin zarur bo'lgan pog'ona sifatida;
- moliyaviy sohada oliy ma'lumotga ega bo'lmagan, ACCA va ACFP «Moliya va biznesni boshqarish» xalqaro diplomini olishni xohlovchi shaxslar uchun majburiy imtihon sifatida.

Ta'lim natijalari

B.FR imtihoni nomzodlarga quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- moliyaviy hisobning fundamental tamoyillari va konsepsiyalarini o'zlashtirish
- asosiy xo'jalik operatsiyalarini aks ettirishning amaliy ko'nikmalariga ega bo'lish
- moliyaviy hisobotning murakkabroq jihatlarini professional va ilg'or darajada o'rganishga tayyorgarlik ko'rish

Moliyaviy hisob va hisobot bo'yicha bazaviy bilim va ko'nikmalar moliya sohasi mutaxassisiga quyidagilarni amalga oshirish uchun zarur:

- tashkilotning namunaviy xo'jalik operatsiyalari hisobini yuritish
- MHXSning bazaviy talablariga muvofiq moliyaviy hisobotning asosiy shakllarini tayyorlash
- xo'jalik operatsiyalari va ularning hisobotda aks ettirilishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish
- moliyaviy hisobotning asosiy elementlarini to'g'ri tasniflash va baholash
- hisob va hisobotdagi standart xatolarni aniqlash
- moliya xizmatining boshqa mutaxassislari bilan samarali hamkorlik qilish

ACCA akkreditatsiyasi

V.FR Moliyaviy hisob va hisobot asoslari imtihoni dasturi ACCA (Association of Chartered Certified Accountants) akkreditatsiyasini olgan. Bu shuni anglatadiki:

- u ACCA «Moliya va biznesni boshqarishga kirish» diplomidagi FA Moliyaviy hisob fanining kamida 80% iga mos keladi;
- ACFPning uchta imtihoni (B.OO, B.MA va B.FR) muvaffaqiyatli topshirilganda talabaga ACCA IFB imtihoni hisobga olinadi.

O'quv yuklamasi

B.FR «Moliyaviy hisob va hisobot asoslari» imtihoniga tayyorgarlik ko'rish uchun kamida 180 soat talab etiladi:

O'quv faoliyati turi	Akademik soatlar soni
Onlayn-kurs	70
Amaliy mashg'ulotlar	70
Mustaqil ish	40
Jami	180

II. Dasturning maqsadi va uning asosiy bo'limlari

«Moliyaviy hisob va hisobot asoslari» fani bo'yicha imtihonga tayyorgarlik dasturining maqsadi nomoliyaviy sektordagi alohida tashkilotlar va tashkilotlar guruhlarining aktivlari, majburiyatlari, kapitali, daromadlari va xarajatlarining asosiy moddalarini hisobga olish va hisobotda aks ettirish ko'nikmalarini o'zlashtirishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun dastur quyidagi bo'limlarni o'z ichiga olgan:

1. Moliyaviy hisobot tashqi foydalanuvchilar bilan muloqot mexanizmi sifatida
2. Kompaniyaning asosiy operatsiyalari hisobi
3. Moliyaviy hisobotni tayyorlash jarayoni
4. Moliyaviy hisobotni to'liq bo'lmagan yozuvlar asosida tiklash
5. Kompaniyalar guruhi uchun hisobotni tayyorlash tamoyillari
6. Moliyaviy hisobotning bazaviy tahlili

Shu bilan birga, talabalardan bazaviy matematik ko'nikmalarga ega ekanliklarini namoyish etish talab etiladi, ularning bayoni o'quv rejasining 7 bo'limida keltirilgan.

Imtihonni muvaffaqiyatli topshirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- alohida kompaniya uchun MHXS asosidagi murakkab bo'lmagan quyidagi moliyaviy hisobotlarni tayyorlash:
 - moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot,
 - foyda va zararlar hamda boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot,
 - kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot va
 - pul mablag'larining harakati to'g'risidagi hisobot;
- kompaniyalar guruhi uchun murakkab bo'lmagan quyidagi moliyaviy hisobotlarni tayyorlash:
 - moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot va
 - foyda va zararlar to'g'risidagi hisobot.

Bundan tashqari, muvaffaqiyatli talabalar alohida tashkilotlarning moliyaviy ahvoli va moliyaviy holati dinamikasi haqida xulosalar chiqara oladilar.

III. Imtihon formati

«Moliyaviy hisob va hisobot asoslari» fani bo'yicha imtihon kompyuterda topshiriladi. Imtihon davomiyligi – 2 soat. Imtihonda har qanday materiallardan foydalanish taqiqlanadi.

Imtihon ikki qismdan iborat. A qismi test formatidagi 35 ta savoldan iborat bo'lib, ularning har biri bir xil (2 balldan) vaznga ega. A qismining umumiy vazni 70 ballni tashkil qiladi. A qismidagi savollar imtihon dasturining har qanday bo'limiga taalluqli bo'lishi mumkin.

Imtihonning B qismi har biri 15 ballik vaznga ega 2 ta ssenariydan iborat. Ssenariylarning har biri test formatidagi savollar guruhi bilan birga beriladi. Shu tariqa, B qismining umumiy vazni 30 ballni tashkil qiladi.

B qismdagi ikkita ssenariydan birinchisi alohida kompaniya uchun bitta yoki bir nechta moliyaviy hisobotlarni tayyorlashga bag'ishlangan. Ikkinchi ssenariy konsolidatsiyalashgan hisobotni tayyorlashga bag'ishlangan. Ssenariyga kiritilgan alohida savollar 1 dan 4 ballgacha vaznga ega bo'lishi mumkin.

Imtihonda to'plash mumkin bo'lgan eng yuqori natija 100 ballni tashkil etadi. O'tish balli – 50 ball.

IV. Batafsil o'quv rejasi va o'qish maqsadlari

1-bo'lim: Moliyaviy hisobot tashqi foydalanuvchilar bilan muloqot mexanizmi sifatida

1.1 bo'linma: Tashqi foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotni tartibga solish konteksti

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. umumiy maqsadlardagi moliyaviy hisobotning maqsadlarini aniqlash;
- B. hisobotning tashqi foydalanuvchilari asosiy guruhlarini sanab o'tish va ularning axborotga oid ehtiyojlarini bayon etish;
- C. tashqi foydalanuvchilar uchun hisobotni tayyorlash bo'yicha mas'uliyatning tashkilot ichida taqsimlanishini tushuntirish;
- D. tashqi foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotni tartibga solish tuzilmasini ham xalqaro ko'lamda (MHXS bo'yicha Kengash va Standartlarni sharhlash bo'yicha Qo'mita), hamda milliy ko'lamda (O'zbekiston Respublikasi Moliya va bandlik vazirligi) bayon etish;
- E. MHXSni va «Kichik va o'rta biznes korxonalari uchun MHXS standarti»ni taqqoslay olish.

1.2 bo'linma: Tashqi foydalanuvchilar uchun moliyaviy hisobotni tayyorlashning asosiy tamoyillari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. faoliyatning uzluksizligi tamoyilini moliyaviy hisobotni tayyorlash uchun asosiy taxmin sifatida belgilash;
- B. moliyaviy hisobot elementlarini «Moliyaviy hisobotning konseptual asoslari»ga muvofiq aniqlash;
- C. moliyaviy axborotning sifat xususiyatlarini asosiy va to'ldiruvchi tavsiflarga tasniflagan holda «Moliyaviy hisobotning konseptual asoslari»ga muvofiq aniqlash.

2-bo'lim: Kompaniyaning asosiy operatsiyalari hisobi

2.1 bo'linma: MHXS talablariga ko'ra zaxiralar hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS / IAS 2 «Zaxiralar» talablariga muvofiq zaxiralarni aniqlash;
- B. zaxiralarning boshlang'ich qiymatini shakllantirish tamoyillarini tushuntirish;
- C. zaxiralar bo'yicha kreditorlik qarzini muddatidan oldin so'ndirganlik uchun chegirmalarni yetkazib beruvchilarning savdo chegirmalaridan farqlash;

- D. zaxiralarning boshlang'ich qiymatini maxsus identifikatsiyalash, o'rtacha tortilgan va FIFO uslublari bilan hisoblash;
- E. zaxiralarni boshlang'ich bahosini hisoblash uslubining tanlovi foydaga va moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda zaxiralar kattaligiga qanday ta'sir ko'rsatishini tushuntira bilish;
- F. ishlab chiqarish kompaniyasida tovarlar harakatini va zaxiralarning boshlang'ich qiymatini shakllantirishni (xomashyo va materiallardan tayyor mahsulotgacha) schyotlarda qayd etish;
- G. zaxiralarni keyingi baholanishini buxgalteriyaning ehtiyotkorlik tamoyilining amalga oshirilishi sifatida tushuntirish, boshlang'ich qiymatni realizatsiya qilishning sof qiymatigacha hisobdan chiqarilishi operatsiyasini hisobda qayd etish;
- H. yetkazib beruvchilarga to'lovning turli sxemalarida (oldindan to'lov, darhol to'lov yoki qarzga sotish) zaxiralar xaridini qayd etish;
- I. to'lovning turli sxemalarida xarid qilingan zaxiralarni qaytarishni hisob tizimida qayd etish;
- J. zaxiralar harakatini hisobga olishda zarur bo'lgan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

2.2 bo'linma: MHXS / IFRS 15 «Xaridorlar bilan shartnomalar bo'yicha tushum» talablariga muvofiq tushum hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS / IFRS 15 «Tushum»ga ko'ra tushumni aniqlash;
- B. tushumni hisobga olishning 5 ta qadamini sanab o'tish;
- C. o'zgaruvchan qoplash summasi sifatida hisobga olinuvchi xaridorlarga berilgan savdo chegirmalarini debitor qarzdorlikni muddatidan avval so'ndirganlik uchun chegirmalardan farqlash;
- D. agentlik sotuvlar sxemasida xaridorlardan olingan summalarni va agent tushumini farqlash;
- E. xaridorlar tomonidan turlicha to'lov sxemalarida (oldindan to'lov, darhol to'lov yoki qarzga sotishda) tushumni qayd etish;
- F. sotuvlarning qaytarilishini, shuningdek, ularning ehtimoligidan kelib chiqib sotuvlarning kutilayotgan qaytarilishini qayd etish;
- G. tushum hisobini yuritishda (jumladan, agentli sotuvlar sxemasida ham) talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish;
- H. foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotda va moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda tan olinishi lozim bo'lgan summalarni aniqlagan holda, nazoratni o'tkazish paytida tushumni tan olish tamoyilini qo'llash (faqat nazoratning bir vaqtning o'zida o'tkazilishi holatlari uchun);

I. foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotda va moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda tan olinishi lozim bo'lgan summalarni aniqlagan holda, davr mobaynida ko'rsatilgan xizmatlar bo'yicha tushumni tan olish tamoyilini qo'llash (faqat buyurtmachi xizmat orqali yaratiladigan «aktiv»ni bir vaqtning o'zida olish va uni iste'mol qilishi holatlari uchun).

2.3 bo'linma: MHXS talablariga muvofiq qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) hisobi

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko'ra tashkilot QQS to'lovchisiga aylanadigan mezonlarni sanab o'tish;
- B. O'zbekiston Respublikasida qo'llaniladigan QQS stavkalarini sanab o'tish;
- C. QQS bilan sotish va xarid qilish operatsiyalarini, shuningdek QQS bo'yicha byudjet bilan hisob-kitob operatsiyalarini ham jurnal shaklida, ham bosh kitobdagi QQS schyotida qayd etish;
- D. QQS hisobini yuritishda talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

2.4 bo'linma: MHXS / IAS 16 «Asosiy vositalar» talablariga muvofiq asosiy vositalar hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS / IAS 16 «Asosiy vositalar»ga ko'ra asosiy vositalarni aniqlash;
- B. asosiy vositalarning boshlang'ich qiymatini shakllantirish tamoyillarini tushuntirish;
- C. boshlang'ich qiymat bo'yicha keyingi baholash modelini tushuntirish;
- D. amortizatsiyani hisoblash usulini tanlash asosida mujassam bo'lgan tamoyillarni tushuntirish;
- E. foydali xizmat muddati va/yoki tugatish qiymatining boshlang'ich baholari ahamiyatli darajada o'zgarganda ularni qayta ko'rib chiqish zaruriyatini tushuntirish;
- F. istalgan usulda amortizatsiyani hisoblashni qayd etish;
- G. keyingi baholashning qayta baholangan qiymat modelini tushuntirish;
- H. haqqoniy qiymatni MHXS / IFRS 13 «Haqqoniy qiymatni baholash»ga muvofiq aniqlash;
- I. asosiy vositalarni xarid qilish operatsiyalarini qayd etish;
- J. asosiy vosita bo'yicha qayta baholash rezervining mavjudligini yoki mavjud emasligini hisobga olgan holda MHXS / IAS 16 «Asosiy vositalar»da ruxsat etilgan ikkala usulda qayta baholashni qayd etish;
- K. boshlang'ich qiymat modeli hamda qayta baholangan qiymat modeli bo'yicha hisobga olinadigan asosiy vositalarni hisobdan chiqarishdan foyda yoki zararni hisoblash;

L. ilgari qayta baholangan asosiy vositaning hisobdan chiqarilishi operatsiyasini jamg'arilgan qayta baholash rezervini o'tkazish, shuningdek, jamg'arilgan qayta baholash rezervini o'tkazmaslik orqali qayd qilish va ortiqcha eskirishni o'tkazishni aks ettirish uchun kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobotdan ko'chirmani tayyorlash;

M. qayta baholash natijasida hosil bo'lgan ortiqcha eskirish summasini hisoblash va ortiqcha eskirishni o'tkazishni aks ettirish uchun kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobotdan ko'chirmani tayyorlash;

N. asosiy vositani hisobdan chiqarilishini bir vaqtning o'zida yangi asosiy vositani xarid qilish (trejd-in) bilan birga qayd etish va hisobdan chiqarish bo'yicha foyda yoki zararni hisoblash;

O. asosiy vositalarning hisobini yuritish uchun talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

2.5 bo'linma: MHXS / IAS 38 «Nomoddiy aktivlar» talablariga muvofiq nomoddiy aktivlar hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS / IAS 38 «Nomoddiy aktivlar»ga muvofiq nomoddiy aktivlarni aniqlash;
- B. zamonaviy tashkilotda nomoddiy aktivlarning asosiy sinflarini sanab o'tish;
- C. nomoddiy aktivlarning boshlang'ich qiymatini shakllantirish tamoyillarini tushuntirish;
- D. nomoddiy aktivlarni boshlang'ich va qayta baholangan qiymati bo'yicha keyingi baholash modellarini tushuntirish;
- E. nomoddiy aktivlarga nisbatan qayta baholangan qiymat bo'yicha hisob modelini qo'llashga nisbatan standart tomonidan belgilangan cheklovlarni bayon etish;
- F. nomoddiy aktivlarning amortizatsiyasini hisoblash asosida yotgan yondashuvlarni, shu jumladan, foydali xizmat muddatini baholash bilan bog'liq murakkabliklarni tushuntirish;
- G. tadqiqotlarga va tajriba-konstruktorlik ishlariga xarajatlarni aniqlash va ular o'rtasidagi farqni tushuntirish;
- H. tadqiqotlarga va tajriba-konstruktorlik ishlariga xarajatlarni bosh kitobning schyotlarida qayd etish;
- I. nomoddiy aktivlar hisobini yuritishda talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

2.6 bo'linma: MHXS / IAS 37 «Baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlar» talablariga muvofiq baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlar hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS / IAS 37 «Baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlar»ga muvofiq baholangan majburiyatlar, shartli majburiyatlar va shartli aktivlarni aniqlash;
- B. o'tmishdagi majburiyatlar yuklaydigan hodisalarni kelajakda majburiyatlarni muqarrar bajarishga olib keluvchi hodisalar sifatida ta'riflash;
- C. yuridik majburiyatlarni amaliyot bilan bog'liq majburiyatlar bilan taqqoslash;
- D. hisobotda baholangan majburiyatlarni tan olish tamoyillarini va ularni ekspert bahosi uslubi bilan baholashni tushuntirish;
- E. baholangan majburiyatlarni bosh kitobning schyotlarida boshlang'ich tan olinishida hamda ularning bahosini keyinchalik o'zgarishida qayd etish;
- F. shartli va baholangan majburiyatlarni o'zaro taqqoslash va shartli majburiyatlarni hisobotda tan olishga oid yondashuvni tushuntirish;
- G. shartli majburiyatlarni va shartli aktivlarni o'zaro taqqoslash va shartli aktivlarni hisobotda olishga oid yondashuvni tushuntirish;
- H. baholangan majburiyatlarning hisobi va shartli majburiyatlarni hamda shartli aktivlarni hisobotda aks ettirish bo'yicha talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

2.7 bo'linma: MHXS talablariga muvofiq aksiyadorlik kapitali va qarzli moliyalashtirish hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS / IAS 32 «Moliyaviy instrumentlar: taqdim etish»ga ko'ra xususiy va qarz kapitalini farqlash;
- B. oddiy qarzlar va kuponli obligasiyalar bo'yicha foiz xarajatlarini bir davr uchun yoki proporsional-vaqtbay asosda davrning bir qismi uchun hisoblashni va so'ndirishni qayd etish (faqat samarali foiz stavkasi kupon stavkasiga teng bo'lgan holda);
- C. kompaniyaning oddiy va imtiyozli aksiyalari o'rtasidagi farqlarni tushuntirish;
- D. aksiyadorlik kapitali va emission daromad schyotlarini farqlagan holda, kompaniyaning oddiy aksiyalari emissiyasini darhol to'lov, oldindan to'lov va kechiktirilgan to'lov bilan qayd etish;
- E. aksiyalarning bepul (bonusli) emissiyasiga ta'rif berish va uni bosh kitobning schyotlarida qayd etish;
- F. huquqlarni chiqarish doirasidagi aksiyalar emissiyasini bosh kitobning schyotlarida qayd etish, huquqlar chiqarilishiga ta'rif berish;
- G. oddiy aksiyalar bo'yicha dividendlarni hisoblashni va so'ndirishni qayd etish;
- H. aksiyadorlik kapitali va qarzli moliyalashtirish hisobini yuritishda talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

2.8 bo'linma: MHXS / IFRS 9 «Moliyaviy instrumentlar» talablariga muvofiq debitor qarzdorlikning qadrsizlanishi hisobining asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. debitor qarzdorlikning qadrsizlanishini hisobga olish va uni tiklash operatsiyalarini qayd etish;
- B. berilgan axborot asosida bitta debitor hamda debitorlar guruhi uchun debitor qarzdorlikning qadrsizlanishi summasini hisoblash;
- C. debitor qarzdorlikning qadrsizlanishi bo'yicha birlamchi rezervni hisobga olish va uning keyingi o'zgarishlari operatsiyalarini qayd etish;
- D. debitor qarzdorlikning qadrsizlanishi bo'yicha rezerv o'zgarishlarining davr uchun foydaga va moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotga ta'sirini tushuntirish;
- E. debitor qarzdorlikning qadrsizlanishi bo'yicha rezervning hisobini yuritishda talab etiladigan asosiy birlamchi buxgalteriya hujjatlarini sanab o'tish.

3-bo'lim: Moliyaviy hisobotni tayyorlash jarayoni

3.1 bo'linma: Biznesning operatsiyalari to'g'risidagi axborotni qayd etish tizimi

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. ikkiyoqlama yozuv tizimini, buxgalteriya tenglamasini va biznes tenglamasini tushuntirish;
- B. hisob tizimi tuzilmasini tushuntirish, shuningdek, uning tarkibiy modullarining (xaridlar kitobi, sotuvlar kitobi va h. k.) vazifasini sanab o'tish va o'zaro bog'liqligini tushuntirish;
- C. MHXS tizimida schyotlarning yagona rejasi mavjud emasligiga qaramay, tashkilotning schyotlar rejasining vazifasi va tuzilishini tushuntirish;
- D. hisob axborotini qayd etish tizimida qaydnomalar va jurnallarning rolini tushuntirish;
- E. jurnaldagi o'tkazmalarni ularning ta'rifiga ko'ra tanlash;
- F. tashkilotda naqd pul mablag'lari aylanmasini hisobga olish tizimlarini (shu jumladan kamaymaydigan qoldiqli tizimni hisobga olgan holda) tushuntirish;
- G. hisob siyosatini aniqlash va uning asosiy vazifalarini tushuntirish.

3.2 bo'linma: MHXS / IAS 1 «Moliyaviy hisobotni taqdim etish»ning talablariga muvofiq moliyaviy hisobotning formati

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. MHXS bo'yicha moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot formatini tavsiflash;

- B. aylanmadagi va aylanmadan tashqari aktivlar hamda uzoq muddatli va qisqa muddatli majburiyatlar o'rtasidagi farqni tushuntirish;
- C. moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda xususiy kapitalni komponentlarga bo'lish zaruratini tushuntirish;
- D. moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot bilan buxgalteriya tenglamasi o'rtasidagi bog'lanishni tushuntirish;
- E. daromadlarni va xarajatlarni guruhlashning ehtimoliy variantlarini hisobga olgan holda, MXHSga ko'ra foyda va zararlar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot shaklini bayon etish;
- F. foyda va zararlar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobotda alohida ko'rsatilishi lozim bo'lgan daromadlar va xarajatlarning zaruriy moddalarini sanab o'tish;
- G. foyda va zararlar hamda boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot va kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobotlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushuntirish;
- H. xususiy kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobot formatini tavsiflash va uning imtihon dasturiga kiritilgan komponentlarini sanab o'tish;
- I. moliyaviy hisobotni tayyorlash kontekstida muhimlik tushunchasini tushuntirish;
- J. moliyaviy hisobotdagi yoritishlarning asosiy komponentlarini sanab o'tish.

3.3 bo'linma: Aylanma-qoldiq qaydnomasini tayyorlash va tahlil qilish

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. bosh kitobning schyotlaridan aylanma-qoldiq qaydnomasini tayyorlash;
- B. zamonaviy hisobda aniqlashtirish jarayonidagi schyotning paydo bo'lishi sabablarini tushuntirish va aniqlashtirish jarayonidagi schyotning qoldig'ini nolga aylantirish bo'yicha o'tkazmalarni qayd etish;
- C. ikkiyoqlama yozuvga oid xatolarning turli shakllarini aniqlash;
- D. buxgalteriya xatolarining va ularni tuzatishning davr uchun foydaga ta'sirini tushuntirish;
- E. hisobotdagi debitor qarzdorlik summasini tasdiqlash uchun xaridorlar bilan solishtirmalarni tayyorlash va foydaga ta'sirini baholagan holda aniqlangan xatolarni tuzatish;
- F. hisobotdagi kreditor qarzdorlik summasini tasdiqlash maqsadida yetkazib beruvchilar bilan solishtirmalarni tayyorlash va foydaga ta'sirini baholagan holda aniqlangan xatolarni tuzatish;
- G. hisobotdagi pul mablag'lari va ularning ekvivalentlari summasini tasdiqlash uchun bank bilan solishtirmani tayyorlash va foydaga ta'sirini baholagan holda aniqlangan xatolarni tuzatish;

H. aylanma-qoldiq qaydnomasidagi hisoblanmalar va berilgan bo'naklar bo'yicha tuzatishlar kiritish zaruriyatini tushuntirish.

3.4 bo'linma: Hisobot davrini yopish jarayoni

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. barcha tekshiruvlar tugaganidan so'ng bosh kitob schyotlarini yopishni amalga oshirish;
- B. aylanma-qoldiq qaydnomasining ma'lumotlari asosida kompaniya yoki yakka tartibdagi tadbirkor uchun foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotni, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotni, kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobotni tayyorlash;
- C. davrni yopishga oid asosiy tuzatishlarni amalga oshirish: hisoblanmalar/berilgan bo'naklar (shu jumladan, joriy soliqni va mol-mulk solig'ini hisoblash), amortizasiyani hisoblash, zaxiralarning chiquvchi qoldig'iga tuzatish kiritish, debitorlik qarzining qadsizlanishi bo'yicha rezervni hisoblash va imtihon dasturiga kiritilgan boshqa aks ettirilmagan hodisalar;
- D. hisobot davridan keyingi hodisalarning hisobotga ta'sirini inobatga olgan holda moliyaviy hisobotni tayyorlashning vaqtga bog'liq jihatini bayon etish;
- E. hisobot davri tugaganidan keyin tuzatish kirituvchi va tuzatish kiritmaydigan hodisalarni aniqlash;
- F. imtihon dasturiga kiritilgan odatdagi hodisalarni hisobot davri tugaganidan so'ng tuzatish kiritadigan va tuzatish kiritmaydiganlarga ajratish;
- G. bevosita moliyaviy hisobotlarni tayyorlash bilan bir qatorda hisobotga oid qo'shimcha axborotni yoritish zaruriyatini tushuntirish.

3.5 bo'linma: MHXS / IAS 7 «Pul mablag'larining harakati to'g'risidagi hisobot» talablariga muvofiq pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotni tayyorlash

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. uchta moliyaviy hisobotga qo'shimcha ravishda alohida pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotning zaruriyatini tushuntirish;
- B. foyda va pul oqimlarini farqlash;
- C. MHXS talablariga ko'ra pul mablag'larining harakati to'g'risidagi hisobotning ikkala formatini tavsiflash;
- D. imtihon dasturiga kiritilgan operatsiyalarning pul mablag'lari harakati to'g'risidagi hisobotning tegishli kategoriyalariga ta'sirini aniqlash;
- E. berilgan axborot asosida operasion faoliyatdan pul oqimlari summasini hisoblab chiqarish;
- F. berilgan axborot asosida investitsion faoliyatdan pul oqimlari summasini hisoblab chiqarish;

- G. berilgan axborot asosida moliyaviy faoliyatdan pul oqimlari summasini hisoblab chiqarish;
- H. foyda va zararlar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot va moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotlardan aksiyadorlik kompaniyasi uchun pul mablag'larining harakati to'g'risidagi hisobotni bevosita va bilvosita uslub bilan tayyorlash;
- I. pul mablag'lari va ularning ekvivalentlari tarkibiga qanday moddalar kirishi mumkinligini sanab o'tish.

4-bo'lim: Moliyaviy hisobotni to'liq bo'lmagan yozuvlar asosida tiklash

Ushbu bo'limni o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. to'liq bo'lmagan hisob yozuvlari asosida yakka tartibdagi tadbirkor uchun foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotni, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotni, kapitaldagi o'zgarishlar to'g'risidagi hisobotni tayyorlash;
- B. tushumning, tannarxning va yalpi foydaning, shuningdek, zaxiralarning kiruvchi yoki chiquvchi qoldiqlari va davr uchun zaxiralarning xaridlari hajmining etishmayotgan moddalarini izlash uchun ustama va/yoki foyda normasi formulalarini qo'llash;
- C. sotuvlar tannarxini analitik baholash uslubini zaxiralarning kiruvchi va chiquvchi qoldig'i bilan davr uchun zaxiralar xaridining hajmi o'rtasidagi farq sifatida qo'llash;
- D. debitor qarzdorlikning (olingan bo'naklarning) davr uchun dinamikasidan va xaridorlardan olingan summalardan davr uchun daromadlarni hisoblash;
- E. kreditor qarzdorlikning (berilgan bo'naklarning) davr uchun dinamikasidan va yetkazib beruvchilarga to'langan summalardan davr uchun xarajatlarni hisoblash;
- F. hisoblanmalarining (akkruallarning) davr uchun dinamikasi va kontragentlarga yoki kontragentlar tomonidan to'langan summalardan davr uchun daromadlarni yoki xarajatlarni hisoblash;
- G. xaridorlar va yetkazib beruvchilar bilan solishtirma ma'lumotlar asosida debitor yoki kreditor qarzdorlik kattaligini hisoblash;
- H. bank bilan solishtirma ma'lumotlar asosida pul mablag'lari balansi kattaligini hisoblash;
- I. aktivlar, majburiyatlar, daromadlar va xarajatlarning harakati asosida yakka tartibdagi tadbirkor kapitalidagi o'zgarishlarni hisoblash.

5-bo'lim: Kompaniyalar guruhi uchun hisobotni tayyorlash tamoyillari

5.1 bo'linma: MHXS / IFRS 10 «Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobot» va MHXS / IFRS 3 «Biznes birlashuvlari» talablariga muvofiq konsolidatsiyalashgan hisobotni tayyorlash asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

- A. investitsiyalar obyektni shu'ba kompaniyasi sifatida tasniflash uchun zarur bo'lgan nazorat mezonlarini sanab o'tish;
- B. gudvil va nazorat kuchiga ega bo'lmagan ulushning to'liq yoki qisman hisobga olish uslublarini tanlash imkonini beradigan shartlarni ajrata olish;
- C. shu'ba kompaniyadagi nazorat kuchiga ega ulush faqat bir vaqtning o'zida xarid qilinganida, shu jumladan, sho'ba kompaniyasi joriy davrda xarid qilinganida konsolidatsiyalashgan foyda va zararlar to'g'risidagi hisobot va konsolidatsiyalashgan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotni tayyorlash;
- D. gudvilni ham qisman, ham to'liq uslubda hisoblash formulasini qo'llash va tushuntirish (investitsiyalar faqat pul mablag'lari bilan to'liq va darhol to'langanda);
- E. gudvilning MHXS / IAS 38 «Nomoddiy aktivlar» bilan tartibga solinadigan boshqa nomoddiy aktivlardan farqini tushuntirish;
- F. shu'ba kompaniyaning xarid qilish sanasidagi individual sof aktivlari qiymatini haqqoniy qiymatgacha tuzatish (faqat amortizatsiya qilinmaydigan aktiv, ya'ni yer misolida);
- G. shu'ba kompaniyadagi nazorat kuchiga ega bo'lmagan ulushni ham qisman, ham to'liq uslubda hisoblash formulasini qo'llash va tushuntirish;
- H. konsolidatsiyalashgan taqsimlanmagan foydani hisoblash formulasini qo'llash va tushuntirish;
- I. guruh ichida balanslangan debitorlik va kreditorlik qarzlarning paydo bo'lishi sababini va moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot uchun zarur tuzatishlarni tushuntirish;
- J. zaxiralarning guruh ichidagi savdosida realizatsiya qilinmagan foydaning paydo bo'lishi sababini va sotuvlar yo'nalishini hisobga olgan holda moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot uchun zaruriy tuzatishlarni tushuntirish;
- K. ichki guruh aylanmalarining paydo bo'lishi sababini va foyda va zararlar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot uchun zaruriy tuzatishlarni tushuntirish;
- L. zaxiralarning guruh ichidagi savdosida realizatsiya qilinmagan foydaning paydo bo'lishi sababini va sotuvlar yo'nalishini hisobga olgan holda foyda va zararlar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisobot uchun zaruriy tuzatishlarni tushuntirish.

Izoh: ushbu bo'linmaga shu'ba kompaniyasi gudvilining qadrsizlanishi, shu'ba kompaniyaning xarid sanasidagi sof aktivlarini haqqoniy qiymatgacha tuzatishlar (5.1.F-bandida ko'rsatilganlaridan tashqari) kirmaydi. Bundan tashqari, shu'ba kompaniyadagi egalik qilish ulushining o'zgarishlari va shu'ba kompaniyaning chiqib ketishi bo'linmadan olib tashlangan.

5.2 bo'linma: MHXS / IAS 28 «Ta'sir ostidagi tashkilotlarga va qo'shma korxonalarga investitsiyalar» talablariga muvofiq ta'sir ostidagi kompaniyalarning ulushli hisobi asoslari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

A. ahamiyatli ta'sir vaziyatining vujudga kelishi va investitsiya obyektini ta'sir ostidagi kompaniya sifatida tasniflash uchun zarur bo'lgan mezonlarni sanab o'tish;

B. keltirilgan axborot asosida nazorat va ahamiyatli ta'sirni farqlash;

C. investor kompaniyaning moliyaviy holat to'g'risidagi hisoboti uchun ta'sir ostidagi kompaniyaga investitsiyalarni ulushli hisobga olish tamoyilini, jumladan ta'sir ostidagi kompaniya yil davomida harid qilinganida, qo'llash va tushuntirish;

D. investor kompaniyaning foyda va zararlar va boshqa umumlashgan daromad to'g'risidagi hisoboti uchun ta'sir ostidagi kompaniyaga investitsiyalarni ulushli hisobga olish tamoyilini, jumladan ta'sir ostidagi kompaniya yil davomida xarid qilinganida, qo'llash va tushuntirish.

Izoh: realizatsiya qilinmagan foyda bo'yicha tuzatishlar, ta'sir ostidagi kompaniyaga investitsiyalarning qadrsizlanishi, ta'sir ostidagi kompaniyaning xarid sanasidagi sof aktivlarini haqqoniy qiymatgacha tuzatishlar ushbu bo'linmaga kirmaydi. Bundan tashqari, ta'sir ostidagi kompaniyaga egalik qilish ulushining o'zgarishlari va ta'sir ostidagi kompaniyaning chiqib ketishi bo'linmadan olib tashlangan.

6-bo'lim: Moliyaviy hisobotning bazaviy tahlili

6.1 bo'linma: Moliyaviy hisobot tahlilining maqsadlari, uslublari va cheklovlari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

A. moliyaviy hisobotning bazaviy tahlili maqsadlari va uslublari tushuntirish;

B. koeffisientli tahlilning asosiy cheklovlarini tushuntirish.

6.2 bo'linma: Moliyaviy hisobot tahlilining asosiy instrumentlari

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

A. moliyaviy hisobotning gorizontal, vertikal va koeffisientli tahlilini tushuntirish;

B. asosiy moliyaviy koeffisientlarni bir necha kategoriyalarga (likvidlik, rentabellik, moliyaviy barqarorlik va aktivlardan foydalanish samaradorligiga) tasniflash;

C. joriy va muddatli likvidlik koeffisientlari formulasini qo'llash hamda umuman olganda va tahlil qilinayotgan tashkilot holatida ularning ahamiyatini tushuntirish;

D. kompaniya likvidligiga ta'sir qiluvchi moliyaviy omillarni tushuntirish;

E. sof foyda marjasi, operatsion foyda marjasi va yalpi foyda marjasi, kiritilgan kapital rentabelligi va xususiy kapital rentabelligi koeffisientlarining formulasini qo'llash hamda umuman olganda va tahlil qilinayotgan tashkilot holatida ularning ahamiyatini tushuntirish;

F. kompaniyaning rentabelligiga ta'sir qiluvchi moliyaviy omillarni tushuntirish;

G. moliyaviy dastak koeffisientlarini va foizlarni qoplash koeffisienti formulasini qo'llash va umuman olganda hamda tahlil qilinayotgan tashkilot holatida ularning ahamiyatini tushuntirish;

H. kompaniyaning moliyaviy barqarorligiga ta'sir qiluvchi moliyaviy omillarni tushuntirish;

I. aylanmadan tashqari aktivlarning aylanuvchanligi (necha marta hisobida), debitor qarzdorlik aylanuvchanligi (necha marta va kunlar hisobida), kreditor qarzdorlik aylanuvchanligi (necha marta va kunlar hisobida) va umumiy zaxiralarning aylanuvchanligi (necha marta va kunlar hisobida) koeffisientlari formulasini qo'llash hamda umuman olganda va tahlil qilinayotgan tashkilot holatida ularning ahamiyatini tushuntirish;

J. kompaniya aktivlarini boshqarish samaradorligiga ta'sir qiluvchi moliyaviy omillarni tushuntirish.

7-bo'lim: Matematik ko'nikmalar

Ushbu bo'linmani o'zlashtirgandan so'ng talabalar quyidagilarni bajara olishlari kerak:

A. bir noma'lumli chiziqli tenglamalarni echish;

B. butun songacha, shuningdek verguldan keyin bitta yoki ikkita belgigacha yaxlitlash usullarini qo'llash.